

μου μου την ώρα κείνη και μονάχα πώς δεν τρέμει ή φωνή μου, όπως έστερε τότες—θυμίζοι ; Και ζητάω, ζητάω, σαν τρελλός την σκιά του περασμένου !

"Ονειρα χρυσά, ελπίδες μαγεμένες, πύθους άσβεστους, όλα κλειούσε μέσα του το φίλι εκείνο, το πρώτο μας φίλι. Κλειούσε μέσα του τον κόσμο ολον, πίκριες ξεχασμένες, σίχους άγραφους, που μόνον ή καρδιά ξέρε να ψάλλη, νότιες μουσικής παλιās οδραυικιάς μελωδίας, ένα ήλάκαιρο περασμένο, ένα γιομαίτο ελπίδες, γιομαίτο προσδοκίες μέλλον, κ' ένα χρυσό κ' εδνχιτισμένο και μαγεμένο και ξετρελλάμένο παρόν. "Αχ ! ή μέρα, ή ώρα κ' ή στιγμή εκείνη !

Ζητάω, ζητάω σαν τρελλός τη σκιά του περασμένου!

"Η ελπίδα μονάχα, ή μάγισσα ελπίδα από τότες με νανουρίζει. Πόσο γλυκειά είναι, μα και πόσες φορές ψευτορα! Θέλω να την πιστέψω, θέλω ν' ακούσω στα στήθη μου μέσα τ' αταλό της οά χάρδι τραγουδι, θέλω να νοιώσω την άρμονία του όλη και θέλω, ό ναι, πώς το θέλω ! Να πιστέψω, πώς όλη μας ή ζωή θε νάναι ένα μεγάλο, μεγάλο, πολύ μεγάλο, φίλι.

Νά μή ζητώ πειά τη σκιά του περασμένου !

Κέρκυρα

ΕΙΡΗΝΗ Α. ΔΕΝΑΡΙΝΟΥ

ΙΤΙΑ

"Ο γήλιος έσοκίτιαζε, χλώμαζε το φεγγάρι,
Σώπαινε το πουλί,
Στου Δήμου τη λεβέντικη τη χίση,
Και σιής 'Ιτιάς την άμορφιά την ξακουστή.

"Ομως του Δήμου ή 'Ρήγισσα λαχάρησε τά κάλλη,
Μιά σκοτεινή νυχτιά,
'Απ' της 'Ιτιάς τον κλέβει την άγκάλη
Γιά πάντα πτήν όρφάνεια άφίνει την 'Ιτιά.

Κι αντίλαλοι απ' της 'Ιτιάς τους θρήνους όλ' ή πλάση
'Αντιλαλούν οι έομιές,
'Αντιλαλούν λίμνες, βουνά και δάση,
Οι κάμποι αντιλαλούν κ' οι ποταμιές.

Κι' ό Χάροντας την άκουσε να κλαίει, τη συμπονάει
Και λέει: αρετού δειντόν.
Σε λαγαδιές έρημιές, στο πλάι
Της ρεματιάς, δακρύνοντας θλιμμένη άνθη.

ΔΕΝΤΡΟΣ Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

ΟΙ ΙΔΕΕΣ ΤΟΥ ΜΟΥΛΤΑΤΟΥΛΗ

ΕΝΑΣ ΟΛΛΑΝΤΕΖΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

"Από καιρό συλλογίζομαι να γράψω λίγα λόγια για τó Multatuli, με σκοπό να γίνη γνωστός και στην Ελλάδα. Στη Γερμανία και στην Αυστρία, χωρίς ν' αναφέρουμε την πατρίδα του Όλλαντία, τόνονά του αναφέρεται πάντα με σεβασμό, όπως ταιριάζει στα μεγάλα πνεύματα. Μ' έμποδίζεν όμως ως τώρα ό στοχασμός μήπως από ποιητικό ένθουσιασμό παίρνω για φώς την πυγολαμπίδα, και μήπως θέλοντας τάχα να δείξω ένα μεγάλο ξένο πνεύμα στους πατριώτες μου βρεθώ στην άπάτη, και γελάσω κ' εκείνους που θα διαβάσουν τις άραδες μου. Δεν είχα όμως δίκιο. αν κι άρκετά δικαιολογημένος είταν ό δισταγμός μου. Ο Μουλτατούλη είναι μεγαλόστομος της αλήθειας κήρυκας. Τώρα τó αισθάνθηκα κατάκαρδα που χάρη στο γερμανό Σπέρ έδιάβασα τις 'Ιδέες του και είδα πώς άναμοχλεύει ό νοός του όλα τά φαντάσματα, όλες τις μορφές κι έλαφρότητες της σημερινής ζωής, που μας έχει περάσει στο σθέρο οά ζυγό ή για ό Συνήθεια. Άκούστε τί γράφει γι' αυτόν ό Λέων Φρεϊδ :

"Στην εποχή μας, που πολλοί ψευτοπροφήτες βγαίνουν στη μέση, πρέπει πολύ να προσέχουμε από τους φιλοσόφους που σαν άθάνατοι Καρλαύικιοι ήρωες μας παρουσιάζονται συχνά μέσ' από μικρές πολιτείες. Έβουεθίσαμε να πιστεύουμε μόνο σ' εκείνους τους προφήτες που έδειχνν τέλεια την άρμονία στα λόγια και στα έργα τους. Έχորτάσαμε πλια από τους πολυλογάδες εκείνους που έχουν πάντα στο στόμα τους τά ώραία λόγια 'Ισότης, έλευθερία κι Άδερφωσύνη, κι όμως κρυφά κλέβουν τó φώς και της έλευθερίας από τά παιδιά τους. "Επειτα δεν άγαπούμε πλέον και τους ποιητάδες που λαχταρούν για υπεράνθρωπος άγάπες και κόσμου μακρυνοός, και δεν έχουν μάτια να βλέπουν έδω στη γη ούτε την εύμορριά των κορτσιών, ούτε την ποίηση της καθημερινής ζωής. Δεν άγαπούμε και τους άθεϊστές που από τó ρητορικό τους όθημα θορυβούνε κατά της Έκκλησίας και των παπάδων, κι έπειτα στέλνουν τά παιδιά τους να σπουδάσουν στα σχολεία των καλογριών, καθώς δεν άγαπάμε και τους πιστούς, που ή πίστη τους δεν είναι της καρδιάς, αλλά την έχουν για έπάγγελμα. "Από τους ποιητάδες και τους φι-

λοσόφους—και δεν υπάρχει βέβαια μεταξύ τους μεγάλη διαφορά—που όχι μόνον μ' εύχρίστητα τους διαβάζουμε, αλλά λέμε και πώς τους άγκυπούμε, δεν γυρεύουν βέβαια πολλοί από μας ούτε την εύμορριά της φέρας, ούτε να μας θαμπώσουν με την έξυπνάδα του, με γυρεύουμε πρώτο και κύριο να βρίσκουμε στο συγγραφέα τον άνθρωπο, που όχι σαν θεός, άπάνω από τη μικρότητά μας στα σύγνεφα θρονιάζεται, αλλά που να περιπλανάται γύρω μας, ν' άγωνίζεται, και ματωμένος άκόμα ν' άδράχνη τó σπαθί, καθώς όλοι έμεις οι άνθρωποι που οι σκοτούρες μας βασανίζουν και υποφέρουμε, και παιδεύομαστε στον κόσμο.

"Ένας τέτοιος άγωνιστής της Άλήθειας και μεγάλος συγγραφέας ήταν ό Όλλαντέζος Eduard Douwes Dekker, που, επειδή έσωσε έπαθε πολλά, ώνόμασε τον έαυτό του Multatuli (πολύπικτος). Η ζωή του Multatuli έχει κάποια σχέση με την ελληνική ζωή. Μή ζιππάζεστε μ' αυτό που λέμε. Η ελληνική ζωή σήμερα τó έλευθερο βασίλειο τ' όλα τά στάδια της και σ' όλες τις σχέσεις της, με δύο πράματα είναι δεμένη, με την πολιτική και με την υπαλληλία, και σαυτό τά δύο στρέφεται, βαρρως κανείς, όλη ή προσοχή κι όλη ή ένεργεια των σημερινών Ρωμιών. Αί, λοιπόν κι ό Multatuli είταν δεκαπτά χρόνια υπάλληλος της πατρίδας του Όλλαντίας στις Άνατολικές 'Ινδίες, και τόσο πολλά έπαθε και είδε σ' αυτό τó στάδιο που τον έκλεισε ή κυβερνητική μηχανή, ώστε άναγκάστηκε ύστερ' από δεκαπτά χρόνια να τó αφήρη, και να γυρίση στο Άμστερδαμ. Έγεννήθηκεν εκεί στα 1820, έστάληθη στις 'Ινδίες στα 1840, έγύρισε πίσω στην πατρίδα του στα 1856, και στα 1886 άπέθανε. Στην επιστροφή του ήθέλησε ν' άνακατωθί και στην πολιτική με τον πόθο και την έλπιδα να διορθωθήσκα έλευνά και τάπια του έδειξε ή πείρα ως υπαλλήλου. Μά φαίνεται ότι στην Όλλαντία, καθώς και στα δικό μας τον τόπο, αυτά τά πράματα δεν διορθώνονται εύκολά, κι ό Mutatuli έπήρε την άποψη να τ' αφήρη όλα αυτά, και ν' άρχιση τον πόλεμο κατά της διαφθοράς με τó βιβλίο.

Με τó πρώτο του μ.θιστόρημα, τον Max Havelaar έφανερωσεν όλη την ύπόσταση, κ' έδειξεν όλη την ψυχή των ανθρώπων της μακρυνης Άνατολής. Έκει έζωγράφισε και τί έτραβούσαν οι μακρυνοί εκείνοι υπήκοοι της Όλλαντίας από την πίεση και την άγριότητα των κυβερνητικών της υπαλλήλων.

μια μέρα να τόνε πολεμήσουμε άποτελεσματικά. Οι Βούλγαροι ζούνε σήμερα; ή ζωή τους λοιπόν πρέπει να μας κεντρίσει, για νάρχινήσουμε να ζούμε και μείς».

Η ΧΑΡΗ. "Ολο γι' αυτό τó ζήτημα μιλάει; Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ (διπλώνοντας τά χερσιά). Σ' αυτό που του άντέγραφα τώρα, όλο για τους όχτρούς μας μιλάει. Τούχω όμως άντιγράψει, άλλες φορές, κι άλλα κεφάλαια από τó βιβλίο του. "Ένα μάλιστα που τó επιγράφει «ό 'Ιεροκήρυκας» να τού τó ζητήσεις καμιά μέρα να τó διαβάσεις. Στο κεφάλαιο αυτό κρύβεται και τó μεγάλο του όνειρο, που νειρεύεται να γίνει μια μέρα 'Ιεροκήρυκας και να κηρύξει στις εκκλησιές, στους δρόμους, παντού, όχι τó λόγο του Θεού, μα τó λόγο της Άλήθειας, της πατριωτικής και της κοινωνικής Άλήθειας, που δεν άκούστηκε, λέει, ίσια με σήμερα, γι' αυτό κ' ή Πατρίδα μας, προσκυνώντας και λατρεύοντας τó Ψέμα, κατακυλάει συντροφιά με δαυτό στον γκρεμό. "Αξίζει να τó διαβάσεις. Πιστέψέ με.

Η ΧΑΡΗ. "Ορατο θέναι, ώραίο. Τό φαντάζομαι. Φαντάζομαι και τον κ. Λάμπρο 'Ιεροκήρυκα! Χά χά χά! Τόνε φαντάζομαι με τά ράσα!.. Δέ μου λές, 'Ελενίτσα μου, την άγαπούσε τη γυναίκα του ό κ. Λάμπρος;

Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ. Την άγαπούσε; Τί λές, καλέ; Την έλάτρευε. Μάς τόλεγε ό μακκρίτης ό πατέρας κάθε ώρα και στιγμή. Μά κι ό ίδιος τόσες φορές μου τόχει πει. "Ετυχε να πάς καμιά φορά στην κάμαρά του;

Η ΧΑΡΗ (ξαρνιάζεται). Στην κάμαρά του; τί να κάνω στην κάμαρά του; Τί δουλιά έχω γώ στην κάμαρά του;

Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ. "Ετσι σάρώτησα. "Εγώ πήγα μια φορά που είτανε άρρωστος. Την εικόνα της, μια μεγάλη εικόνα, την έχει πάνω από τó κρεβάτι του... και μια μικρούλα, σά γκόλοι του, κρεμασμένη με χρυσή αλυσίδα στα σίδερα του κρεβατιού του, πάνω από τó κεφάλι του... Και πλιά της ένα όμορφο κορτσιάκι, δύο χρονώνε, τετραέκανθο και παχουλό, τη μικρούλα του τη Φλώρα, που πέθανε τρεις μήνες μπροστινότερα από τη μητέρα της. "Η γυναίκα του από τον καημό της Φλώρας μαράζωσε και πέθανε. "Νά, μου είπε δείχνοντάς της σέ μένα. "Αυτές είναι οι Παναγιές μου, ή θρησκεία μου. Αυτές οι δύο και με' άλλη ψυχή πάναγνη...

Η ΧΑΡΗ. Σου μίλησε και γι' άλλη; Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ. Ναι, μου μίλησε. Η ΧΑΡΗ. Σου είπε και τόνονά της; Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ. "Οχι! Ψυχή πάναγνη μου την

είπε, κι όντας τον άρώτησα ποιά είναι, «οί ψυχές δν έχουν όνομα, μούπε χαμογελώντας. "Η Άγια Τριάδα μου είναι αυτή», πρώτιστα ύστερ' από λίγη ώρα.

Η ΧΑΡΗ (λυπημένη). Και γώ!.. Και γώ!..

Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ. Και σύ; Γιατί και σύ; Τί τού κανες έσύ για να πικρύνεις τόσο;

Η ΧΑΡΗ. Τίποτα!.. Σου τ' έρκίζομαι, τίποτα. Μά δεν πρέπει να τους πικρύνει ποτές κανένας τέτοιους ανθρώπους.

Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ. Είδες πώς γέλασε; Πιό νιός κι από τó μακαρίτη τον πατέρα, και φαίνεται σά να πέρασε και τά πενήντα. Χιδόν τά μαλλιά του...

Η ΧΑΡΗ. Μά ή καρδιά του...

Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ. "Όσο από καρδιά κι από μυαλό, παληκίρι...

Ο ΑΝΤΡΕΑΣ (άπόξω). "Ελα, Άσπασία, κουνήσου λίγο και φτάσαμε!

Η ΧΑΡΗ. Όψ! "Ο νεκροκόρης!.. "Ο θεός σου!

Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ. Τό όψ! αυτό τó βγάξω και γώ από την ψυχή μου κι άς είναι κι άδερφός της μητέρας μου!

Ο ΑΝΤΡΕΑΣ (πάντα άπόξω). Φτάσαμε! Φώναζε νάρθουνε και τά βιολιά να πάρουμε τη νύφη. (Μπαίνει μέσα και πίσω του έρχεται ή κ. Μαυρή.

Τὸ βιβλίον του ἔκαμε μεγάλο κρότον σ' ὅλη τὴν πατριδα του, καὶ ἀπὸ τότε πλέον ἀρχισε τὸ φιλολογικὸ στάδιο τοῦ Multatuli. Γιὰ τὴν ἀλήθεια ἔγραφε πλέον. Δὲν τὸν ἐνόιαζε τί θὰ εἶπῃ συμφέρον τῆς πατρίδας, ὅπως μᾶς κοπανᾶν μερικοὶ δικοὶ μας σήμερα, γιατί ἐνόμιζε πᾶν μεγάλος ἰδεολόγος, ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὸν γύρω του κόσμον, ὅτι ἐκείνη ἡ πατριδα πάει καλά, ποὺ στηρίζει τὸ συμφέρον τῆς πατρίδας τῆς ἀλήθειας. Ὅποιος μαγερεύει ψέματα, ἡ κοιλιά του τὸ ξέρει, λέει κ' ἡ παροιμία.

Ἐνα δράμα του μὲ τὸν τίτλον Vorstenschouf ποὺ δείχνει τὴ λαϊκὴ ψυχὴ γενναία καὶ μεγαλεπίβουλη ὅταν τὴν ὀδηγοῦν καλά, τὸν ἔκαμεν ἀγαπητὸ καὶ στὸν κάτω λαὸ καὶ τὸ δράμα του τόσο δημοτικὸ ἔγινε ποὺ καὶ σήμερα ἀκόμη βρίσκεται στὸ δραματολόγιον κάθε Ὀλλανδέζικου θεάτρου.

Μὰ ἀπὸ ὅλα του τὰ ἔργα, ὅπως σωστὰ παρατηρεῖ καὶ ὁ Λέων Φρεΐδ, ἐκεῖνο ποὺ μᾶς δείχνει ποῖος κατὰ βάθος ἦταν ὁ Multatuli, τί καρδιὰ καὶ τί πνεῦμα εἶχε, εἶναι οἱ «Ἰδέες» του, τὶς ὁποῖες ἔγραψεν ἀπὸ τὰ 1862 ἕως τὰ 1877 σ' ἑπτὰ τόμους, καὶ τὶς ὁποῖες τώρα τελευταία μετέφρασε στὴ Γερμανικὴ ὁ Γουλιέλμος Σπόρ (1) καὶ μᾶς ἔδωκε τὴν ἐυκαιρίαν νὰ γνωρίσουμε καλὰ τὸ Ὀλλανδέζον φιλόσοφον. Ὅποιος διαβάσει αὐτὸ τὸ βιβλίον, θὰ τοῦ ζεσταθῇ ἡ καρδιά, γιατί θὰ αἰσθανθῇ ὅτι ἕνας ποὺ τόσο ἐλεύθερα καὶ τόσο ἀπροσωπῶν μιλεῖ σὰν τὸν Multatuli, πρέπει νὰ εἶναι πολὺ καλὸς ἄνθρωπος. Λέμε καλὸς ἄνθρωπος, ἂν καὶ γνωρίζουμε ὅτι μπορεῖ νὰ εἶναι δυσάρεστος πρὸς μερικοὺς ποὺ συνειθίζουσιν γιὰ κάθε φιλόσοφον νὰ ρωτοῦν ἀπὸ ποῖα σχολὴ ἐγίγνε καὶ σὲ ποῖον φιλοσοφικὸν σύστημα ἀνήκει. Σ' αὐτοὺς ὁμως ἀπαντοῦμε πῶς ὁ Multatuli εἶχε τοὺς καλλίτερους δασκάλους ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχη ὁ ἄνθρωπος, δηλαδὴ τὴ μητέρα Φύσιν, καὶ ἔπειτα ἐκεῖνα τὰ ὄντα ποὺ βρίσκοντα, πλησιέστερα στὴ Φύσιν, δηλαδὴ τὶς γυναῖκες. Καὶ ἂν δὲν εἴσατε μ' αὐτοὺς εὐχαριστημένοι σὰς λέμε πῶς εἶχε ἀκόμη δασκάλους καὶ ἐρημικὰ δεκαεφτά χρόνων μακρὰ, μέσα στὴ Γιάβα, τὴν Ἀγριωσύνην τῶν κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων τῆς Ὀλλαντίας καὶ τὴν ἀπονήρευτην Καλωσύνην τῶν Γιαβανικῶν—δυσπᾶθη δηλαδὴ ποὺ δίνουν ἀφορμὴν σὲ πολλὰς συγκριτικὰς καὶ ψυχολογικὰς μελέτας. Μ' ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μεγαλύτερον δασκάλον εἶχεν ὁ Multatuli τὸ Χριστό.

Ὁ Ὀλλανδέζος φιλόσοφος ἀγαπᾷ τὸ Χριστό.

(1) I d e e n von Multatuli, übersetzt von Wilh. Spohr. Verlag von Eugen Fleischl Co Berlin 1904.

ὄχι ὅπως μᾶς τὸν δείχνουν τὰ Εὐαγγέλια, μὰ ὅπως τὸν ἐφκντάσθηκεν αὐτός, δηλαδὴ ὄχι σὰν ἕναν ἀναμάρτητον, ἀλλὰ καὶ σὰν ἕναν ἄνθρωπον ποὺ σὲ πολλὰ ἐπλανήθηκε, καὶ γι' αὐτὸ καὶ τὰ συγχωρεῖ ὅλα. Ὁ Multatuli δὲν θέλει νὰ κάμῃ ἄνθρωπον τὸ Χριστό του, ὅπως ὁ Ρενάν, καὶ ἔπειτα νὰ τὸν στολίσῃ μὲ θαύματα. Μέσα στὴν ἐρημίαν του τὸν ἐζήτησε παντοῦ, ἀλλὰ δὲν τὸν βρῆκε μήτε στὸ μουρμούρισμα τῶν βαγιῶν, μήτε στὸ ψιθύρισμα τῶν λόγγων, μήτε στὴν καρδιὰ του, ὅσο καὶ θερμὰ ἂν τὸν λαχταροῦσε. Μόνον ἕνα θεὸ ἐγνώρισε, τὸ πλούσιον πλήρωμα τοῦ κόσμου, τὸ ἀμέτρητον πλῆθος τῶν ὑπάρξεων. «Ὅποιος ξέρει περισσότερα ἀπ' αὐτό, ἄς μᾶς τὸ εἴπῃ.» λέει ὁ ἴδιος. Εἶπαμε πῶς ἀγαπᾷ τὸ Χριστὸ μ' ὅλη τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς του, μὰ μὲ τὴν ἴδια φλόγα ἐχθρεύεται καὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ, τόσο δυνατὰ ὅσο μόνον ἴσως ὁ Νίτσιε τὴν ἐμίσησε.

Ἄλλ' ἐκεῖ ποῦ ὁ Μουλτάτουλη φκνίεται ἀληθινὰ δυνατός, γιατί τὸν ἐμψυχώνει ὑπέρτερα ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ παράδοση ὁ πόθος τῆς ἀλήθειας, εἶναι οἱ ἰδέες του κατὰ τῆς συνειθισμένης ἠθικῆς, κατὰ τῆς ἠθικοποιημένης Εὐρώπης καὶ κατὰ τῆς καλῆς ἠθικῆς πατρίδας τοῦ Ὀλλαντίας. Εἶναι περίεργον τὸ συντόχημα ἐδῶ τοῦ Μουλτάτουλη μὲ τὸν Νίτσιε. Καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος εἶσαν κατὰ τῆς σημερινῆς ἠθικῆς ποὺ κατὰ συνήθειαν τὴν δέχεται ἡ κοινωνία, τὴν κάνει νόμον, καὶ τὸν νόμον αὐτὸν τὸν δικταρεῖ ὅσο θέλει, ὅσο ποὺ ἔρχονται ἄλλες συνήθειες καὶ τὸν ἀναποδογυρίζουν. Ἐδῶ εἶναι τὸ χτύπημα τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ, ὅπως τὰ πολεμαῖ ὁ Νίτσιε, κ' ἐδῶ ἐρίσκει τὸ ἀκατανόητον ἐπάθος τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ μὲν ἀνεπηρέαστος ὁ ἄνθρωπος. Καὶ ὁ Μουλτάτουλη φωνάζει ἐδῶ μὲ ὅλη τὴ δύναμιν καὶ ἀποδείχνει μάλιστα, πῶς ἡ ἠθικὴ αὐτὴ, ποὺ κανένα ἄλλο σκοπὸν δὲν ἔχει παρὰ μίαν ἰδιότητα ἀνόνητον, ἔφερε στὸν κόσμον ἀτέλειωτες λύπας καὶ δυστυχίας. Τὸ ἴδιον εἶπε ὁ Νίτσιε γιὰ τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν, ποὺ φοβερίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ γιὰ τὰ μετὰ θάνατον, ὡς νὰ μὴ τὸν ἔφταναν οἱ λύπαι καὶ οἱ στενοχώριαι ποὺ τοῦ κάνουν τὴ ζωὴν πολλὰς φορὰς ἀνυπόφορον, μ' ὅλες τὶς θυσίας τοῦ μπροστὰ στο Μολῶχ.

Περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἠθικῆς, στὴ στενὴν σημασίαν τῆς, καὶ τῆς ἀρχῆς ἀπὸ τὴν ὁποία ἐγίνατο. μᾶς λέει ὁ Μουλτάτουλη τοὺς στοχασμοὺς του σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς πρώτους τόμους τοῦ ἔργου του. Καὶ ἀναφέρει μὲ χαριτωμένον τρόπο ἕνα παραμῦθον ποὺ μπορεῖ νὰ

τῶβρον κανεῖς σ' ὅλους τοὺς τόπους καὶ σ' ὅλους τοὺς λαούς. «Οἱ Σαμογιᾶτες, λέει, ἔχουν μίαν συνήθειαν ν' ἀλείφονται ἀπὸ τὴν κορφήν ὡς στὰ νύχια μ' ἕνα εἶδος τσαγκὸ ξύγκι. Ἐνας νέος Σαμογιᾶτης δὲν ἀλείφονταν οὔτε μὲ τὸ ξύγκι αὐτό, οὔτε μὲ τίποτα ἄλλο τέτοιο.

— Ἐλα δῶ, τοῦ λέει μίαν μέραν ἕνας Σαμογιᾶτης σοφός, εἰς δὲν ἀκολουθεῖς τὴν ἐθίμην μας, δὲν ἔχεις ἠθικὴν... εἶσαι ἀνήθικος.»

Ὁ νέος ἔμεινε μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα γι' αὐτὸ ποὺ τοῦ εἶπε μὲ καλὸν τρόπον ὁ σοφός, μὰ κοιτάξας κατόπι τὴ δουλειὰν του, νὰ πιάνῃ δηλαδὴ φώκιαι ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι συντοπίτες του. Μὰ φαίνεται ὅτι ὁ νέος Σαμογιᾶτης δὲν ἔμεινε γιὰ πολὺν καιρὸν ἡττοχός. Τοῦ ἐπαίρναν τὶς φώκιαι, οἱ σοφοὶ φαίνονται, καὶ τὶς εἶδαν σ' ἐκείνους ποὺ φυσικὰ ἔβρωμῶσαν ἀπὸ ξύγκι. Καὶ ἀφοῦ ἔζησε κάμποσον καιρὸν χωρὶς ν' ἀλείφεται, καὶ ἔβλεπε νὰ τὸν κακομεταχειρίζοντα οἱ ἄλλοι τόσο, ἀποφάσισε τέλος πάντων καὶ αὐτός νὰ πλένεται μὲ νερὸ τῆς Κολώνιας. Τὴ μυρουδιά ὁμως αὐτὴ δὲν ἤμπορούσε νὰ ὑποφέρῃ κανέναν Σαμογιᾶτης.

— Αὐτὸ εἶναι ἐναντίον στίς συνήθειαις ποὺ ἔχουμε, ἔλεγεν ὁ σοφός τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, αὐτὸ εἶναι ἀνήθικον. Ἐλάτε νὰ τοῦ πάρουμε τὶς φώκιαι, καὶ νὰ τοῦ τὶς βρῶξουμε καὶ ὅλας. Tout comme chez nous.

Τί ἐγίνατο τώρα ἀπ' αὐτὸ τὸ παραμῦθον; Τὸ διδάγμα εἶνε μεγάλο καὶ ὑψηλὸ καὶ σ' αὐτὸ στηρίζεται, μπορεῖ νὰ εἴπῃ κανεῖς, ὅλη ἡ φιλοσοφία τοῦ Multatuli: Νὰ μὴ σὲ μέλει καθόλου ποῖα ἠθικὴ ἔχει καθιερώσει ἡ Χιλιόχροניתικὴ συνήθεια, ἀλλὰ τὰ κοιτάξας ἂν ἡ ἠθικὴ συμβιβάζεται μὲ τὸ ὕψιστον κριτήριον, μὲ τὴ Φύσιν, καὶ ἂν καταλάβῃς πῶς εἶναι ἀφύσικη, ἀντίθετη δηλαδὴ πρὸς τὴ φύσιν, τότε ρίξου τῆς μὲ τὸ σπαθί. Καὶ εἶναι ἀφύσικη, καὶ γι' αὐτὸ ἀνήθικη ἡ ἠθικὴ ὅταν λόγου χάριν γίνετα αὐστηροτέρη γιὰ τὴν ἀρετὴν τῶν γυναικῶν σας, καὶ παίρνῃ τὴ δύναμιν τοῦ νόμου. Ἀφύσικον εἶναι καὶ γι' αὐτὸ ἀνήθικον, ὅταν ἐσεῖς ἀντὶ νὰ γυμνάξετε τὰ παιδιὰ σας νὰ συνειθίζουσιν στὴν ἐλεύθερον συζήτησιν, τὰ τρέφετε μὲ τὴν πίστην σὲ ἀξιώματα, καὶ ἀντὶ νὰ τὰ μαθαίνετε νὰ σπουδάζουσιν μέσα τὸ ἀνοιχτὸ βιβλίον τῆς Φύσεως, προτιμάτε νὰ τὰ βασανίζετε στὰ σχολαῖα μὲ τὸ τί φρονεῖ γι' αὐτὸ τὸ πραγματὸν κ. Β'.

Ἐπίσης ἀφύσικον εἶναι καὶ ὅταν ἀνατρέφετε τὰ κορίτσια σας σὲ μίαν λαθαιμένην ἐννοίαν τῆς ἀρετῆς, καὶ ὅταν μαθαίνετε τὰ παιδιὰ σας ὅτι πρέπει νὰ

Χαρούμενοι καὶ γελαστοὶ κ' οἱ δύο τους), Περὶ στερούλα μου, δῶ εἶσαι; (Τρέχει νὰ τὴν ἀρπάξῃ στὴν ἀγκαλιά του, μὰ ἡ Χάρη ἀπλώνει τὰ χέρια τῆς καὶ τὸν ἐμποδίζει).

Ἡ ΕΛΕΝΙΤΣΑ. Σόχασε, θεε!

Ὁ ΑΝΤΡΕΑΣ (γελώντας). Νὰ συχάσω; Νὰ στὰ κάνε; καὶ εἶνα, παλιοκόριττον, μεθαύριο τὰ ἴδια νὰ ζῆ ὁ Κωστῆς σου καὶ βλέπουμε ἂ θὰ μπορέσεις νὰ συχάσει!.. Χάρη μου, ἕνα φιλάκι... Ἐνα μοναχά...

Ἡ ΧΑΡΗ (μ' ἀηδία). Πήγαινε ἀπὸ δῶ!

Ὁ ΑΝΤΡΕΑΣ. Νὰ πᾶω, μὰ νὰ βρῶ καὶ σὺ μαζί μου!

Ἡ κ. ΜΑΥΡΗ. Νὰ βρῶ βέβαια! Οἱ νοικοκυράδες δὲν ἀφήνουν ἔτσι τοὺς ἄνδρες τους...

Ὁ ΑΝΤΡΕΑΣ (συμπληρώνοντας). . . καὶ πᾶνε καὶ κοιμούνται μὲ τὶς φιλενάδες τους. Θὰ τῆνε μαλώσω γὰ τὴν κ. Μαρίκα ποὺ σὲ κράτησε μίαν ὀλίγηρην νύχταν σπῆτι τῆς χωρὶς νὰ μὲ εἰδοποιήσῃ...

Ἡ ΧΑΡΗ. Τὴ Μαρίκα; (σηκώνεται καὶ τὸν ἀρπάζει ἀπὸ τὸ χέρι). Ἐλα δῶ μίαν στιγμὴ! (τόνε τραβάει παράμερα καὶ τοῦ λέει σιγανὰ, μὰ μὲ πείσμα). Ἐρεῖς ποὺ κοιμήθηκα χτὲς βράδι;

Ὁ ΑΝΤΡΕΑΣ. Πῶς δὲν ξέρω; Μοῦ τὸ εἶπε ἡ ἀδερφή μου. Κοιμήθηκα στῆς Μαρίκας...

Ἡ ΧΑΡΗ. Ὅχι! Τῆνε γέλασα! Κοιμήθηκα δῶ μέσα... στοῦ Λάμπρου τὴν κρεβατοκάμαρα...

Ὁ ΑΝΤΡΕΑΣ. Στοῦ Λάμπρου;

Ἡ ΧΑΡΗ. Ναί! Στοῦ Λάμπρου! Σοῦ κακοφαίνεται;

Ὁ ΑΝΤΡΕΑΣ. Νὰ μοῦ κακοφανεῖ; Καὶ γιὰ τί νὰ μοῦ κακοφανεῖ; Τόσο τὸ καλύτερον...

Ἡ ΧΑΡΗ (μ' ἀηδία). Τόσο τὸ καλύτερον;

Ὁ ΑΝΤΡΕΑΣ. Ναί! Τόσο τὸ καλύτερον! Ἡ Μαρίκα εἶναι δική σου φιλενάδα καὶ νὰ μὲ καλορωτίσεις δὲν τῆνε πολυχωνεύω. Μὰ ὁ Λάμπρος εἶναι καὶ δικὸς μου φίλος...

Ἡ ΧΑΡΗ. Θε μου! Θε μου! Μὰ κοιμήθηκα καὶ ὁ Λάμπρος, χτῆνος, δῶ μέσα.

Ὁ ΑΝΤΡΕΑΣ. Περὶφημα! Καὶ τ' ἤθελες; Νὰ φῆσαι τὸ σπῆτι του καὶ νὰ τρέχει στὰ ξενοδοχεῖα ὁ ἄνθρωπος; (δυνατὰ). Ἄκουσε, Ἀσπασία! Ἐρεῖς ποὺ κοιμήθηκα χτὲς βράδι ἡ Χάρη;

ΧΑΡΗ (βουλώνοντας τὸ στόμα του μὲ τὸ χέρι τῆς). Μὰ τῆς τὸ εἶπα! Κοιμήθηκα στῆς Μαρίκας! (Κεῖνη τὴ στιγμὴ φτάνει ὁ Λάμπρος. Βλέποντας τὸν Ἀντρέα καὶ τοὺς ἄλλους, χαιρετᾷ καὶ στέκεται σιμὰ στὴν πόρταν, σταυρώνοντας τὰ χέρια. Μόλις τὸν ἀντικρύζει ὁ Ἀντρέας, τρέχει χαρούμενος σιμὰ τῶν καὶ τοῦ σφίγγει φιλικὰ τὸ χέρι).

Ὁ ΑΝΤΡΕΑΣ (σιγὰ). Σ' εὐχαριστῶ, Λάμπρο, ποὺ φιλοξένησες τὴ γυναῖκα μου.

Ὁ ΛΑΜΠΡΟΣ (μυηχὰ). Φιλοξένησα καὶ τὴν τιμὴν μου μαζί τῆς. (στὴν κ. Μαυρῆ). Αἱ, τὰ ποφασίσατε;

Ἡ κ. ΜΑΥΡΗ. Ναί! Νὰ γίνε καὶ ὁ θεὸς βοηθός!

Ὁ ΛΑΜΠΡΟΣ (χαρούμενος). Τώρα, μάλιστα! Ἐλα νὰ σὲ φιλήσω, Ἐλενίτσα μου!

Ἡ ΕΛΕΝΙΤΣΑ (τρέχοντας πρὸς τὴν ἀνοιχτὴ ἀγκαλιά του). Καὶ ἡ Ἅγια Τριάδα σας;

Ὁ ΛΑΜΠΡΟΣ (γελαστὰ). Τῆνε θυμήθηκα, χρυσὸ μου παιδί; Μένει πάντα στὴ βίττι τῆς...

Ἡ ΧΑΡΗ (ποὺ ἀκούει τὰ τελευταῖα λόγια). Μὲ τὸν ἄγγελον ποὺ δὲν ἔχει ὄνομα;

Ὁ ΛΑΜΠΡΟΣ (σοβαρὰ). Βαπτίστηκε καὶ αὐτός τώρα καὶ λέγεται Ἐλενίτσα!

Ὁ ΑΝΤΡΕΑΣ. Τί μιλάτε γιὰ βαπτίσεις; Ἐδῶ γάμο ἐτοιμάζουμε...

Ὁ ΛΑΜΠΡΟΣ (γελαστὰ). Βαπτίσεις! Βαπτίσεις! Πρέπει νὰ βαπτίσουμε τοὺς ψευτοἰσληθνεῖς καὶ νὰ τοὺς κάνουμε Ρωμιοὺς. Νὰ κ' ἡ νουνά σου, Ἀντρέα! (δείχνει τὴ Χάρη).

Ἡ ΧΑΡΗ (σὰ θυμωμένη). Τέτιο δῶρον χάρισμά σας!

Ὁ ΑΝΤΡΕΑΣ. Μὴ θυμῶνεις, Χάρη μου! Χω-

σας σέβονται ενώ έσείς με την αγάπη που τους δείχνετε δεν είσαστε αξίοι για μια τέτοια υπόληψη που ζητάει.

Με την ίδια τσεκουράτη λογική του Μουλτά- τουλη πόσα άφύσικα και για αυτό άνήθικα δεν θα μπορούσε να δείξει κανείς και στον ταπο μας; 'Απ' θλα όμως το πειό άφύσικο και το πιο άνήθικο είναι και θα είναι στον αιώνα τον άπαντα εκείνο που έπι- μένουν να διδάσκουν στο Έθνος οι δασκάλοι, ότι δηλαδή γλώσσα έθνική είναι μοναχά ή καθρεύουσα τους, κι ότι έλληνικό είναι μόνον εκείνο που δένεται με την αρχαία Ελλάδα! Γιατί βλέπετε, οι δασκάλο- δε νοιώθουν τί θα είπη ζωή κι αλήθεια, αλλά ζέι- ρουν μόνον τί θα τους καλαναρχίση ή συνήθεια.

Έμεις βέβαια σήμερα έχουμε κάπως από και- ρό συνειθίσει με τέτοιες ριζικές ιδέες που εκήρυξαν ο Μουλτάτουλη, με για σκεφθήτε τί έντύπωση θα έκαμαν τά λόγια του στην Ολλανδία του 60, σ' εκείνο τον καιρό που της παλαιάς μόδας τ' ήθι- κά βιβλία, όπως λέγει ο Φρειδ—εύρισκοντο επάνω- σ' θλα τ' αναγνωστήρια και σ' όλες τις βιβλιοθή- κες.

Η ιδέα που είχε ο Multatuli για τον κόσμο συμφωνεί με τη σύγχρονη Φυσιολογία. Ένα μόνο μυστήριο υπάρχει: Το Είναι. Όλα τ' άλλα είναι ιδιότητες ιδικές του.

Γνώσια θρησκεία του ανθρώπου, κατ' το πνεύμα του Multatuli, είναι ή ανεμπόδιστη και χωρίς καμιά πρόληψη αναζήτηση της αλήθειας. Γι' αυτή πρέ- πει να θάνουμε όλα τ' δυνατά μας. Κι αυτή μας ή προσπάθεια θάχη για τελικό σκοπό την άθόλωτη γαλήνη της ψυχής. Με ως που να φτάσουμε σ' αυτό το σκοπό άξίζει να πολεμούμε κάθε πρόληψη και πα- ραξενιά, κάθε ήθικότητα που στηρίζεται σ' έσφαλ- μένη κι άφύσικη βάση, κάθε τεμπελιά κι άδικαφορία, που όλες αυτές μαζί περισσότερο από τη μοχθηρία έχθρεύονται την έλευθερή σκέψη και την ευτυχία του ανθρώπου.

(Βιέννη)

ΛΑΜΠΡΟΣ ΑΣΤΕΡΗΣ

ρατάδες είναι. Δεν τότε ξέρεις το Λάμπρο; Δεν τόχει για τίποτα νάρχινήσει να μας μιλάει πάλι για πεθαμένους...

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ. Για πεθαμένους; Καλά λέτε... 'Αξίζει να μιλάει κανένας δλοένα για' αυτούς...

Η κ. ΜΑΥΡΗ. Όσο τουλάχιστο μένει άχτι- στος ο Βενετσιάνικος πύργος...

Ο ΑΝΤΡΕΑΣ. Κι όσο δε γκρεμίζεται ο Παρθε- νώνας που σας κάθησε στο στομάχι...

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ. Ούτε ο Βενετσιάνικος πύργος μας χρειάζεται, ούτε ο Παρθενώνας. Άλλο μας χρειάζεται και για' αυτό δουλεύουμε. Άντικρύ στην 'Ακρόπολη, σε μέρος παρθένο από την ιστορία, χτι- ζουμε τον Ρωμαίικο δρακοντόπυργο έμεις. Έκει μέσα θα κλειστούμε και θα πολεμήσουμε. 'Όλ' οι ζωντανοί θάρθουνε μια μέρα, μη σε νοιάζει, μαζί μας. Οι πεθαμένοι άς ταμπουρωθούνε ξανά σε κα- νένα ξυλένιο τειχί σικά στον Παρθενώνα τους, όσο νάρθει ο Πέρσης να τους κάψει.

Η ΧΑΡΗ. 'Ο Πέρσης; Ποιος Πέρσης;

Ο ΑΝΤΡΕΑΣ. Οι Πέρσει ξανάρθανε δώ, τώρα και λίγα χρόνια, με για λούστροι...

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ. 'Ο Πέρσης αυτόν τη φορά δε θάρθει από την Ανατολή! Θάρθει από το Βορρά... Και να τος, έρχεται!

15 του Νοέβρη 1904.

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΔΟΣ

ΑΡΧΑΙΑ

ΕΡΩΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

(Μεταφρασμένα από την έκδοση του Th. Bergk «Poetae Lyrici Graeci» του 1843).

7.—ΤΟΥ ΑΝΑΚΡΕΟΝΤΑ

(Άπόσπ. 47).

Ώσάν χαλκιάς και πάλι
'Ο Έρωτας με μεγάλη
Με χτύπησε βαριά,
Και μες σε χειμωνιάτικη
Μ' έλουσε ρεματιά.

(Άπόσπ. 62).

Φέρε νερό, φέρε κρασί
Κι άκόμη φέρε μου, παιδί,
Στεφάνι άνθοπλεγμένο,
Φέρε και με τον Έρωτα
Στους γρόθους παραβαίνω.

ΤΟΥ ΑΛΚΜΑΝΑ

(Άπόσπ. 44).

Κοιμούνται τα κατάραχα,
Τά κορφοβούνια, οι ρεματιές και τα βαθιά λαγκάδια,
Τά δέντρα και τα σερπετά, που θέρφει ή γη ή μάυρη,
Και τά βουνόθρεφτα θεριά, των μελισσών τά σμάρια,
Μεσ στο βυθό της θάλασσας της γαλιανής τά ψάρια.
Τών τρανοπτέρουγω όρνιωνε κοιμούνται τά κοπάδια.

ΤΟΥ ΑΛΚΑΙΟΥ

ΠΟΛΕΜΙΚΑ

(Άπόσπ. 15).

'Απ' το χαλκό λαμποκοπάει τ' τρανό σπίτι κ' είναι
Για χάρη τυύ 'Αρη δλ' ή σκεπή όμορφοστολισμένη
Μ' άστραφτερές περικεφαλαίες, κι από ψηλά προσ-

[γένου]

Κάτου αλογόφουντες λευκές, στολίδια που τά φέρουν
Παληκαριώνε κεφαλές και γύρω σε παλούκια
Μπηχτά όρθοστέκουν χάλκινα και λαμπερά τυζλούμα,
'Όπου είναι για τις δυνατές σάτες φυλαχτάρι,
Και οιδεοπονκάμισα δετά με νιδ λινάρι.
Και κάτω τά βαθουλωτά ριγμένα είναι σκουτάρια
Και δίπλα Χαλκιδείκα ισοπλά κι αναξωστάρια
Πολλά σικά τους και πιδ κεί φορέματα πολέμου.
Αυτά δε μούναι βολετό να τά ξεχνώ ποτέ μου,
Γιατί πάντα προσέμωσα τά έργατα του πολέμου.

(Άπόσπ. 22).

Δέν είν' της πολιτείας φυλαχτάρια
Τών κάστρων οι καλοχιωμένες πέτρες
Παρά τά πολεμάρα παληκάρια.

ΤΗΣ ΣΑΦΩΣ

(Άπόσπ. 3).

'Η άχιδόβολη θωριά των άστρων σβύνει
Τρυγύρω άπ' τ' όμορφο φεγγάρι,
'Όταν όλόγιομο κάτω σής γης με χάρη
Τό φώς του τ' άσημένιο χύνη.

(Άπόσπ. 4).

Γύρω νερό άγιασμένο και δροσάτο
Μέσ' από της μηλις τους κλώνους κελαιδάει
Κι όταν τά φύλλα σειοούνται, προς τά κάτω
Τραγουδι πρόσχαρο κυλάει.

(Άπόσπ. 73).

ΣΕ ΓΥΝΑΙΚΑ ΑΠΑΙΔΕΥΤΗ

Και θε να κοιτάσαι θαμένη
Και θύμηση πιδ δε θα μένη

Καμιά στά ύστερα από σένα,
Γιατί τά ρόδα τά κομμένα
'Απ' την Πιερία δεν κατέχεις
Μά άγνωρη και στη χώρα του 'Αδη
Παιώντας δώ και κεί θα τρέχης
Μ' άδόξαστους νεκρούς όμάδι.

ΤΟΥ ΣΙΜΩΝΙΔΗ

(Άπόσπ. 44).

Ο ΘΡΗΝΟΣ ΤΗΣ ΔΑΝΑΗΣ

'Όταν μέσα σιδριόπλουμο τό σεντουκάκι δ άγέρας
Κ' ή ταραγμένη θάλασσα την κύλισαν με τρόμο,
'Απελειομένη ξέσκιζε τ' άβρεχτα μάγουλά της
Και τον Περσέα της έσφιγγε γλυκά στην άγκυλιά της.
Κ' είπε: ω παιδί μου τί καμιάς μου σφίγγει την
(ψυχή μου.)
Μά έσδ κλεις τά ματάκια σου κι άνέγνοιαστο κοι-
(μάσαι)
'Όσάν μωρό μες σ' άχαρη και χαλκοκαρφωμένη
Κάμαρα, ξάφου ξαπλώθηκες μες σε σκοτάδι πλάσα
Κι αν ή από πάνω άπ' τά στεγνά και τά πυκνά μαλ-
(λιά σου)
Περνάει τό κύμα κι ά βογγά ή άγέρας, δε σε νοιάζει
Κουάμενο μες σ' ήλιο μικρό πανωφοράκι,
Γλυκό μου προσωπάκι.

'Όμως αν σου ήταν τρομερό αυτό που αλήθεια είν'
(τρόμος)
Θά σήλωνες στά λόγια μου τό τρυφερό σου αυτάκι.
Μά σε προστάζω, άγόρι μου, κοιμήσου κι ως κοιμάται
Τό πέλαο και τ' άμέτρητο κακ' μας ως κοιμάται.
Κι άμποτε ή τύχη από τά έσέ, πατέρα Δία, ν' αλλάξη
Κι αν ξεστομίζω άπόκοτο λόγο, συμπάθησέ με
Για χάρη του παιδιού μας.

'Αλεξάντεια

ΗΛ. Π. ΒΟΥΤΙΕΡΙΑΔΗΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Στέφανου Ραμά: «ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΙ- ΝΟΥΡΙΑ». Με χαρά είδαμε το βιβλίο του κ. Ραμά, το καινούριο βιβλίο του, το γεμάτο αλήθεια και παρατήρητη—μια πιστή εικόνα της σημερινής κα- κομοιρίας μας, μια χημική ανάλυση, μπορεί να πεί κανείς, της άμικλώσυνης μας. Μερικά κεφάλαια από το βιβλίο έχουν δημοσιευτεί στο «Νουμά», ώστε οι αναγνώστες μας ξέρουνε για ποιά βιβλίο τους μιλάμε και ποιά βιβλίο τους συσταίνουμε. Ίσως με- ρικοί, διαβάζοντας το βιβλίο, να πουνε πως ο κ. Ραμάς απλώνεται πολύ και πνίγει σε πολλά λόγια έμορφες ιδέες και δυνατές αλήθειες, που συντομώ- τερα γραμμένες θάπαιρναν περισσότερη δύναμη και θα κάνανε στον αναγνώστη βαρύτερη έντύπωση. Πρέπει όμως οι κύριοι αυτοί να λογαριάσουνε πως ο συγγραφέας δε θέλησε να δογματίσει, αλλά ν' αναλύσει και στην ανάλυση είναι άπαραίτητα τά πολλά λό- για.

'Όποιος διαβάζει το βιβλίο του κ. Ραμά για να το νοιώσει, ή καλύτερα, για να πιστέψει πως όσα γράφει τ' αιστάνεται και δεν τά γράφει μόνο για να τά γράφει, όπως άλλοι πολλοί, πρέπει να λογαριά- σει πως ο κ. Ραμάς δεν είναι άνθρωπος μόνο για λό- για, αλλά και για έργα. Γιατί δικό του έργο είναι κ' ή 'Εταιρία «ή Έθνική γλώσσα», καταδικό του, και μπορεί να περηφανεύεται για αυτό. 'Ο κ. Ραμάς τήνε πρωτοσκέφτηκε, αυτός έβγαλε τά δυνατά του να τήνε πραγματοποιήσει, αυτός διάλεξε τόσο σοφά κείνους που θα τήνε διευθύνουνε, κι αυτός, χωρίς να λάβει κανένα αξίωμα μέσα στην εταιρία, από με-